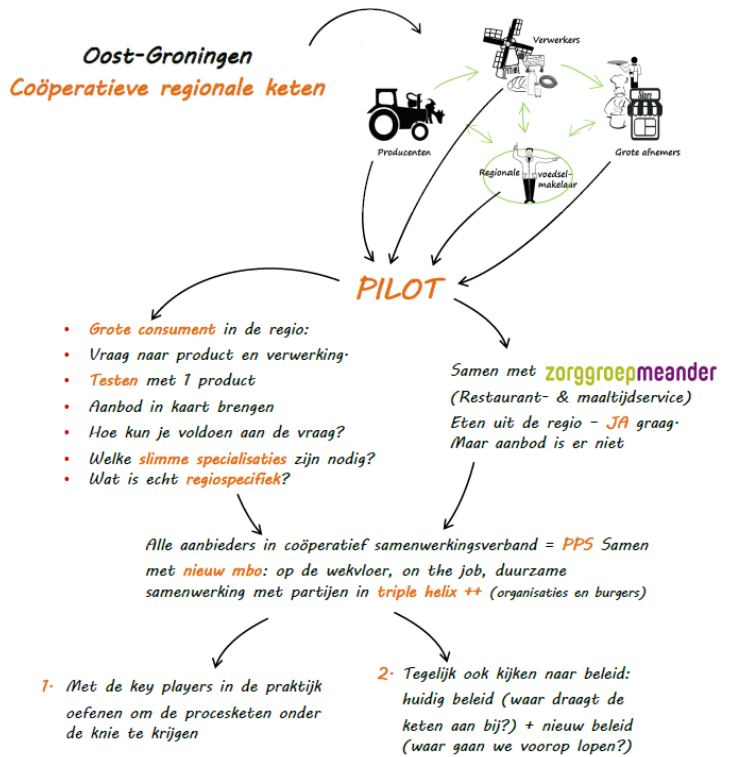

Thought for Food

Bouwen van een voedselketen nieuwe stijl in Oost-Groningen

Inhoud

1. De aanleiding	2
2. De opgave.....	2
Strijd tegen hardnekkige achterstand.....	2
Kwaliteiten benutten, ondernemerschap bevorderen, leven lang leren stimuleren	2
3. Doelen en verwachte resultaten	3
Waardetoevoeging in de regio	3
Quick scan 'Laaghangend fruit'	3
4. De inhoud: regionale voedselketen.....	4
Aanleiding	4
Toenemende vraag – toenemende kansen, mits op een nieuwe manier	4
Versterking vanuit Economisch Platform Regio Groningen – Assen	4
Kennisinput uit Europa.....	5
5. Fase 1 – Mapping	5
Oost-Groningen integreren in de Nederlandse pilot	5
Aanpak	6
6. Ons aanbod.....	6
Integratie van voorbereiding en uitvoering.....	6
Het verzoek: financiering van de proceskosten	7

1. De aanleiding

In het najaar van 2014 is de motie *Ruim baan voor Oost Groningen* aangenomen, waarna de ‘Commissie van Zijl’ voor Oost Groningen is ingesteld. Om het hoofd te bieden aan de buitengewoon complexe maatschappelijke opgaven in de regio Oost-Groningen, voerde de commissie een tweeledige opdracht uit: het realiseren van een bestuursakkoord (het *Akkoord van Westerlee* van februari 2015) en het verkennen van mogelijkheden tot vergroting van de werkgelegenheid in de regio.

Voor dit tweede punt zijn vijf werkgroepen met vertegenwoordigers van onderwijsinstellingen, zorgorganisaties, ondernemers, FNV, gemeenten en provincie gevormd die projectvoorstellen hebben voorbereid. Een daarvan gaat over de verwaarding van de landbouwproductie door het opzetten van regionale ketens tussen producenten, verwerkers en afnemers. Door de primaire producten binnen de regio te verwaarden creëer je nieuwe werkgelegenheid. Bovendien ontstaat een breed palet aan regionale producten en specialisaties, wordt de agri-foodsector economisch krachtiger en minder milieubelastend – allemaal resultaten waar je de regio positief op de kaart kunt zetten.

In december 2015 heeft de commissie haar bevindingen, aanbevelingen en een werkagenda voor de voorgestelde projecten vastgelegd in het eindrapport *Kop d'r Veur*. GS hebben laten weten dat ze de door de commissie ingezette beweging willen voortzetten. Daarom wordt en is gewerkt aan een voorstel om de projecten verder uit te voeren en een regisseur aan te stellen.

Dit is het kader waarin het aanbod voor de voorbereiding van de regionale voedselketen tot stand is gekomen. Verantwoordelijk voor dit bid is de werkgroep landbouw, mede met inbreng vanuit het lectoraat Duurzaam Coöperatief Ondernemen van Hanzehogeschool en Terra MBO.

2. De opgave

Strijd tegen hardnekkige achterstand

Oost-Groningen is een regio met vele bijzondere kenmerken in positieve zin. Alleen al het erfgoed uit de veenkoloniale tijd is vanuit cultuurhistorisch en ruimtelijk perspectief uniek. Maar vergeleken bij andere regio's in Groningen heeft de regio al lange tijd een lage sociaal-economische en ruimtelijke dynamiek. Voor een deel kan dit worden verklaard uit ontwikkelingen die voor alle perifere gebieden in Nederland en daarbuiten van toepassing zijn. Maar niet helemaal. Er zijn ook regiospecifieke oorzaken aan te wijzen. Zowel kwantitatief als kwalitatief is er een hardnekkige mismatch tussen vraag en aanbod op de regionale arbeidsmarkt en economische tegenslagen kunnen slecht worden opgevangen. In combinatie met een gemiddeld laag opleidingsniveau, hoge werkloosheid en gemiddeld lage inkomens geeft dit een weinig rooskleurig beeld. Het versterkt de algemene trend van krimp, vergrijzing en brain drain.

Kwaliteiten benutten, ondernemerschap bevorderen, leven lang leren stimuleren

De provincie Groningen zet in haar regionaal economisch beleid de komende jaren specifiek in op economische structuurversterking in Oost-Groningen, in combinatie met een verbeterde infrastructuur (digitaal en op de weg) en een efficiënte coördinatie en bewaking van de gemaakte afspraken.

De opgave is de gebiedseigen kwaliteiten te benutten om de negatieve trend te keren. De arbeidsparticipatie moet dicht bij het landelijke gemiddelde (65%) worden gebracht en de werkloosheidscijfers onder laag opgeleiden (47%) en jongeren (12,8%) moeten bewegen in de richting van de nationale cijfers van respectievelijk 32% en 9.6%. Belangrijk is ook het stimuleren van ondernemerschap via het bevorderen van start-ups, waardoor je tegelijkertijd een goede bestemming kunt vinden voor vrijgekomen bedrijfsruimte. Om de kloof tussen vraag en aanbod te verkleinen wordt ingezet op leven lang leren en het stimuleren van scholing.

Tegen de achtergrond van de hiervoor beschreven opgave valt het voorstel voor de regionale verwaarding van primaire landbouwproducten in een gespreid bedje. De werkgroep Landbouw heeft aangeknoopt bij een van de belangrijkste assets van de regio: de grootschalige productiecapaciteiten, zoals de specifieke landbouwgronden voor grootschalige verbouwing en verwerking van zetmeel, suiker en zuivel. Het probleem was dat in de loop van de tijd de regionale verwaarding verdween, wat mede debet was aan de werkloosheid in de regio is ontstaan, juist onder de industrieel georiënteerde ondernemers en werknemers. In principe biedt deze sector goede kansen voor ontwikkeling en nieuwe dynamiek. Het gebied heeft ook een behoorlijke industriële en logistieke sector die bij de verwaarding van pas komt.

3. Doelen en verwachte resultaten

Waardetoevoeging in de regio

Nieuwe bedrijfs- en verdienmodellen, nieuwe werkgelegenheid

Kerdoel: Een indienbaar projectvoorstel voorbereiden dat de **verwaarding binnen de regio** centraal stelt en een regionale voedselketen nieuwe stijl gaat bouwen.

Dat betekent:

- de regionale keten **inzichtelijk** maken,
- de verwaarding in de keten en het werken binnen de nieuwe keten **in de praktijk testen**
- het proces **monitoren** en evalueren en een **schaalsprong mogelijk maken**
- de kennis die we hieruit halen **borgen en overdraagbaar** maken

Subdoelen:

1. **Verstevigen van een innovatieve regionale aansturing en een slagvaardige organisatie:**
 - ANOG als samenwerkingsstructuur voor coöperatief ondernemen en strategische support aan bestaande ondernemers en start-ups
 - Agenda voor de Veenkoloniën als voorbeeld voor een innovatief governance- en sturingsmodel
2. Gezond en actief **ondernemerschap**
3. Ontwikkelen van **duurzame bedrijfsmodellen** op maat
4. **Nieuwe specialisaties** in de regio via **leven lang leren** en leren on the job volgens de methode van de **Kenniswerkplaats**

Geen cijfers beloven voordat je er zicht op hebt

Het project waarvoor we een voorstel willen gaan schrijven zal zeer zeker nieuwe werkgelegenheid opleveren. Maar we moeten eerlijk zijn. Om nu al concrete aantallen en opbrengsten te noemen zou giswerk zijn. Het project is er uiteraard wel degelijk op gericht om tot zulke cijfers te komen. Daarom is de eerste fase gericht op ‘mapping’: het in kaart brengen van feiten en cijfers over de regionale markt. Hoe zien vraag en aanbod eruit op de voedselmarkt in Oost-Groningen, waar komen die twee bij elkaar en waar zitten de gaten? Als je dat helder hebt kun je de mogelijkheden voor slimme specialisaties en dus nieuwe bedrijfsmodellen uitwerken. Van daaruit laten zich dan betrouwbare prognoses en verwachtingen voor het aantal arbeidsplaatsen opstellen.

Wel KPI's opstellen

Er zijn uiteraard een aantal kritieke prestatie-indicatoren op te stellen, niet als doel op zichzelf, maar als hulpmiddel voor het volgen en bewaken van de voortgang. Deze hebben betrekking op de per fase op te stellen output. Ze zullen in het projectvoorstel dat we willen gaan uitwerken uitgebreid worden beschreven, kwalitatief en kwantitatief.

Quick scan ‘Laaghangend fruit’

Duurzame economie

Producten in de regionale keten hoeven geen lange, omslachtige en vaak onbegrijpelijke afstanden af te leggen tussen de betrokken producenten en consumenten. Graag willen we in dit stadium al enig inzicht krijgen van de kritieke elementen in de ketens. Om deze reden willen we een quick scan maken van een drietal ketens te weten: tarwe/brood; gerst/bier en aardappelen/patat. Deze quick scan gaan we opstellen samen met enkele potentiële ondernemers in de toekomstige keten.

Korte ketens zijn zuiniger met brandstof, verpakking en energie voor koeling. De CO₂-uitstoot is kleiner en de producten zijn verser. Dat is een belangrijke bijdrage aan de gezondheid van de inwoners. Onder de kop sociale Inklusiviteit in de volgende paragraaf gaan we op het gezondheidsaspect ook vanuit een andere invalshoek verder in.

Sociale en inclusieve economie

Doordat er nieuwe werkgelegenheid met nieuw vakmanschap wordt gecreëerd brengt stimuleert de regionale keten een rechtvaardige en inclusieve groei. Het gaat immers niet alleen om banen voor hoger opgeleiden, maar ook om werkgelegenheid in de maakindustrie voor (v)mbo-geschoolde vakmensen.

De provincie wil haar inwoners zo veel mogelijk in de gelegenheid stellen het heft (weer) in eigen hand te nemen. Het hebben van een baan is daarvoor zowel in financieel als in sociaal-psychologisch opzicht een van de meest belangrijke voorwaarden. Wanneer mensen weer geld te besteden hebben komt dit ook de vitaliteit in de dorpen en kernen te goede. Bovendien geeft het nieuwe kansen aan de middenstand waardoor verpaupering en leegstand verminderd kunnen worden. Dit laatste wordt ook ondersteund door start-ups die voortkomen uit de slimme specialisaties in het geplande project.

Met het oog op sociale inclusiviteit speelt ook nog een andere overweging een rol. Meer aandacht voor betaalbaar eten uit de regio kan ook helpen om sociale en lichamelijke achterstanden weg te werken. Meer kennis en betrokkenheid bij gezond en vers voedsel verhoogt ook het bewustzijn over gezonde voeding. We hebben steeds meer te kampen met overgewicht en daaraan gerelateerde gezondheidsproblemen. Die gaan door voedsel uit de regio niet verdwijnen, maar je kunt rond dit onderwerp een publiek debat op gang brengen, waardoor mensen er weer beter op gaan letten wat zij eten en hoeveel.

4. De inhoud: regionale voedselketen

Aanleiding

Er is een explosie van kleinschalige / lokale voedselketens, die het directe contact tussen producent en consument centraal stellen. De dynamiek is zeer hoog. Steeds meer nieuwe ondernemers van buiten de traditionele voedselsystemen introduceren nieuwe foodconcepten. Het probleem is echter dat het aantal initiatieven dat geen doorontwikkeling realiseert en zelfs niet blijvend kan bestaan relatief hoog is. Dat is te wijten aan een te kleine schaal, te grote afzetonzekerheid, gebrek aan ketenkennis evenals basiskennis van de food sector. Een hoger niveau van professionaliteit is nodig om de groei en de bijdrage aan leefbare gemeenschappen en de versterking van de regionale economie en gezondheid te realiseren.

De opgave is daarom de opbouw van regionale voedselketens en netwerken op een professionele en duurzame manier: de ontwikkeling van MKB gedreven 'regional supply chains' en netwerken. Hiervoor is nodig dat de partijen in de regio **samenwerken (coöperatie)**, om schaalgroottes te realiseren.

We spreken dus van **drie kernopgaven**

- **Per direct een detailonderzoek naar de knelpunten van een drietal voorbeeldproducten**
- **Investeren in integrale bouw van een PPS en business-to-business structuur**
- **Realiseren van een inhoudelijk concept naar een regionale voedselketen**

Toenemende vraag – toenemende kansen, mits op een nieuwe manier

Dit advies kwam niet uit de lucht vallen. Steeds meer consumenten willen anders omgaan met eten. Ze vragen naar voedsel uit de regio, van goede kwaliteit, duurzaam geproduceerd en vervoerd, zonder verspilling en met hergebruik van resten en afval. We zien dan ook steeds vaker voorbeelden van kortere ketens: stadslandbouw, markten met streekproducten, boerderijwinkels, plukvelden etc. Maar uit onderzoek weten we ook dat zulke lokale, zeer korte ketens doorgaans geen lang leven is beschoren. Ze kunnen zorgen voor een nevenverdienst, maar je kunt hier als ondernemer geen verdienmodel op opbouwen. Het aanbod is beperkt, de omzet te gering en je hebt geen afzetzekerheid. Het volume De omvang is te klein. Dit wordt anders als de ondernemers zich op een nieuwe manier organiseren. Kijk hoe je de krachten kunt bundelen en samen een aanbod kunt doen aan grote consumenten in de regio, zoals bijvoorbeeld ziekenhuizen en zorginstellingen. Met allemaal individuele ondernemers kunnen zulke grote afnemers niet in zee gaan – dat is tijdrovend, omslachtig en uiteindelijk weet je niet of je elke dag de benodigde hoeveelheden van de gewenste kwaliteit geleverd krijgt. Maar in coöperatief verband maken de ondernemers uit de regio kans om een kansrijk bod uit te brengen.

Versterking vanuit Economisch Platform Regio Groningen – Assen

Dit was ook een van de uitkomsten van de voorjaarseditie van het Economisch Platform van de Regio Groningen – Assen. In verschillende thema-debatten ging het er onder ander om of je als regionale producenten eigenlijk wel in staat bent om dag in dag uit aan de vraag van een grote afnemer kunt voldoen. Niet als individuele ondernemers, aldus de experts, maar wel in coöperatief verband. Een van de aanbevelingen was dan ook om vraag en aanbod en de eventuele (mis)match daartussen in beeld te brengen. Welke producten missen we en welke vorm van verwerking moeten we terugbrengen in de regio? Ga na of je via een coöperatieve inspanning als regionale leveranciers aan de vraag van een grote afnemer kunt voldoen. Daar stond ook een appel aan de grote afnemers tegenover: verken hoe je via de aanbesteding kunt sturen op voedsel uit de regio.

Kennisinput uit Europa

Begin 2016 is een partnerschap van 15 deelnemers uit zes regio's rond de Noordzee onder de koepel van het INTERREG 5B – Programma gestart met een driejarig samenwerkingsproject rond dit onderwerp. De partners hebben een vijfstappenplan voorbereid dat in het REFRAME-project gerealiseerd wordt:

1. Regionale marktdata boven water halen(mapping): Welke voedselaanbieders zijn er en welke producten worden gevraagd (het laatste in samenwerking met Meander als grootschalige consument). We voeren hiervoor desktop research uit en houden interviews. In het kader van de pilot beperken we ons tot één productgroep. We ontwikkelen een database om de resultaten te kunnen bewaren en te analyseren.
2. Slimme specialisatiestrategieën (SSS) uitwerken: Met de resultaten van de vorige fase krijgen de regionale ondernemers zicht op hun kansen voor nieuwe businesscases: waar zitten niches voor mij en hoe kan ik samen met collega's in de regio tot een coöperatieve keten aan de aanbodkant bouwen? In workshops ontwikkelen de ondernemers nieuwe businesscases en bereiden samen een regionale propositie voor met een attractief aanbod van zowel primaire als bewerkte producten voor de grootschalige consument(en) in het project.
3. Bouwen van coöperatiestructuur: Aanbieders en consumenten sluiten een overeenkomst om voor de duur van de overeengekomen periode een testloop uit te voeren.
4. en 5: het experiment wordt uitgevoerd, geobserveerd, gedocumenteerd en geëvalueerd: wat werkt en wat niet, waar zijn reparaties nodig.

5. Fase 1 – Mapping

Oost-Groningen integreren in de Nederlandse pilot

We kunnen met het Oost-Groninger project aansluiten bij het Europese partnerschap REFRAME. Je hoeft dus het wiel niet opnieuw uit te vinden. Ook al maakt Oost-Groningen geen deel uit van het project en kunnen geen financiële middelen uit INTERREG in deze regio besteed worden, de stakeholders kunnen wel profiteren van de kennis die binnen REFRAME is en wordt ontwikkeld.

Voor stap 1, de zogeheten 'Mapping' is in de afgelopen maanden een methodiek uitgewerkt, die ook in Oost-Groningen kan worden toegepast. Het gaat erom dat we

1. in beeld brengen welke ondernemingen en initiatieven te vinden zijn op de regionale markt,
2. hoe je hierbij aan kunt sluiten en erop voort kunt bouwen;
3. hoe je deze initiatieven kunt aanvullen en versterken
4. en welke grote consumenten in de samenwerking tussen regionale aanbieders en consumenten een rol kunnen spelen.

Na deze vier stappen in de mapping-fase volgen nog drie andere fases die we na een succesvolle afronding van fase 1 zullen gaan voorstellen voor toepassing in de regio Oost-Groningen. Maar in dit eerste stadium zoomen we in op de vier deelstappen van de startfase *Mapping*.

NB: We kunnen deze stappen in Oost-Groningen uitvoeren omdat het denkwerk, het ontwerp van de database en bepaalde routines in het kader van REFRAME al zijn ontwikkeld en de regio Oost-Groningen als testregio van deze kennis gebruik kan maken.

De tweede randvoorwaarde die de uitvoering van dit project mogelijk maakt is de samenwerking binnen de Innovatiewerkplaats, een werk en leergemeenschap van de Gebiedscoöperatie, Hanzehogeschool, Terra en Noorderpoort, waarin communities van ondernemers, studenten, docenten en lectoren gevormd worden. Deze communities voeren samen werkzaamheden waartoe één van de partijen alleen qua inhoud, omvang of niveau niet in staat zou zijn. Onderzoek en onderwijs worden hierbij gecombineerd met Leven Lang Leren.

Voor de planning is het wel belangrijk om te weten dat de mapping plaatsvindt in de vierde week van september. In het kader van de Nederlandse pilot wordt een FOOD WEEK georganiseerd. Naast veel food-gerelateerde festiviteiten en symposia zullen in die week ca. 300 studenten van hbo en mbo de mapping activiteiten gaan uitvoeren. Oost-Groningen kan zich hierbij aansluiten zodat de studenten ook in deze regio hun werkzaamheden gaan uitvoeren.

Aanpak

Mapping betekent letterlijk ‘in kaart brengen’. Dat betekent dat je data en gegevens zo labelt dat je ze op een kaart zichtbaar kunt maken. In ons geval gaat het om het tonen van de bedrijven die in de foodsector werken en van de consumenten die gekozen zijn om de vraagvolumes te laten zien.

Maar dat is nog niet alles. Je moet ook kunnen zoeken, filteren en selecteren: op producten, teelten, volumes, bedrijfsvoering etc.

Mapping is dus onderverdeeld in

1. het bouwen van een smart system – een database met zoekfilters, van aanbieders en geselecteerde grootschalige
2. content voor de database verzamelen
3. het analyseren van (bestaande en ontbrekende ketens of schakels)

Wat gaan we doen?

In de onderstaande tabel worden de werkzaamheden voor de drie onderdelen van dit voorstel op een rijtje gezet

Samenstellen van een regionaal werkteam (Hanzehogeschool, Kenniswerkplaats Veenkoloniën, Terra MBO, Noorderpoort College)

Samenstelling van een regionale supervisiegroep

Planning en voorbereiding van masterclasses, waar mogelijk gelinkt aan werkbijeenkomsten van regionaal en transnationaal REFRAME – partnerschap

Kennisoverdracht, scholing en coaching vanuit de regio Rotterdam, waar de database is ontwikkeld. De database uit het REFRAME project wordt als tool toegepast en getest in de regio Oost-Groningen. (Voor de REFRAME-partners is dit een check voor de overdraagbaarheid van de database).

Voor de inventarisatie van de bedrijven gebruiken we het NACE - systeem (Nomenclature des Activités Économiques dans la Communauté Européenne). Dit een Europese statistische classificatie van economische activiteiten. Je kunt hiermee ondernemingen al naar gelang hun bedrijfsactiviteiten ordenen.

We zullen vervolgens een beperkt aantal NACE-codes selecteren, gerelateerd aan de productgroepen die voor Oost-Groningen de meeste relevantie hebben.

Aan de hand van dit systeem gaan we data verzamelen, deels via de KvK, maar deels ook via slimme zoekopdrachten op Internet en het doorzoeken van social media, die eveneens verrassend veel informatie opleveren.

Complete lijstvoor de geselecteerde codes publiceren

De NACE-codes overbrengen naar CEOweb. Dit is software waarmee informatie waarmee gegevens uit databases in open GIS standaarden kunnen worden overgebracht en op die manier analyses zichtbaar en lokaliseerbaar maakt.

Parallel hieraan in verkenningen en verdiepende gesprekken de voedselvraag bij regionale grote afnemers verkennen (keuze uit bijvoorbeeld Meander en / of Refaja Ziekenhuis)

Resultaten overbrengen naar database.

Coördinaten van voedselaanbieder en afnemers met de geo coördinaten matchen, filteren en diverse filters met symbolen markeren

Conclusie trekken m.b.t. tot missende schakels in de regionale keten en voorsorteren op smart specialisations en businesskansen

Coördinatie en rapportage van alle werkzaamheden

Controle en supervisie tijdens alle werkzaamheden

6. Ons aanbod

Integratie van voorbereiding en uitvoering

Voor de duidelijkheid willen we in dit bid een onderscheid aanbrengen tussen de aanpak voor

1. het voorstel (netwerkvorming & commitment, , schrijven van de subsidie – aanvraag en
2. de uitvoering van het project, uitvoeren van mapping dwz, de daadwerkelijke bouw en het uittesten van de regionale voedselketen

De projectaanvraag

Het schrijven van de aanvraag betekent tegelijk ook de voorbereiding van de uitvoering. Dat wil zeggen dat de partijen die in de uitvoering een rol zullen spelen tijdens de voorbereiding geconsulteerd en betrokken worden.

Over welke partijen hebben we het dan?

- De ANOG als samenwerkingsstructuur en bemiddelaar voor de achterban. Zij geven ondersteuning aan de vertolking van coöperatief ondernemen en stimuleren het commitment van de huidige professionals in de regio. Het ondernemersperspectief is niet alleen gericht op eigen winst, maar ook op het gezamenlijke belang in de regio en duurzame resultaten op de langere termijn.
- De onderwijs- en onderzoeksinstellingen (in ons geval Terra, Hanze, het lectoraat Duurzaam Coöperatief Ondernemen en evt. Noorderpoort en Alfa) zijn partners in de voorbereiding doordat zij hun onderwijs deel laten uitmaken van de regionale agenda.
- De Agenda voor de Veenkoloniën als innovatief governance- en sturingsmodel. Het is van belang dat de betrokken overheden de coöperatieve aanpak en hun nieuwe rol daarin ondersteunen. Zij fungeren als actieve meedenkers en facilitators, met een pro-actieve bijdrage om samen met de procespartners innovaties mede mogelijk te maken, indien noodzakelijk belemmeringen weg te nemen en de weg naar regionale, nationale en Europese programma's helpen te effenen.

Daarnaast is er nog een derde partij onmisbaar om tot een business-to-business aanpak in de uitvoeringsfase te komen. Dit is de grootschalige afnemer. We hebben hiervoor de samenwerking gezocht met Meander zorggroep, maar daarnaast komen via de verbinding met gemeenten in Oost-Groningen en gemeente Groningen ook andere grote consumenten om tafel.

De projectuitvoering

Doordat de partijen tijdens de voorbereiding actief bij het schrijven van het voorstel worden betrokken kunnen zij zich het project eigen maken. Daardoor zal de uitvoering soepel kunnen verlopen. De opschaaling tot business-to-business niveau is een ingrijpende verandering. Maar zonder deze schaa sprong is de regionale keten niet te realiseren. De groene ondernemers hebben een opdrachtvolume nodig, de afnemers leveringszekerheid. Dit veronderstelt een goed doordachte en hechte samenwerking in de triple helix, een van de sterke kanten binnen de regio.

Het verzoek: financiering van de proceskosten

1. Quickscan knelpunten in drie regionale productketens	7.000
2. Voorbereiding en uitvoering van expertmeetings met regionale sleutelspelers voor uitwerking van problematiek, ambities en oplossingsrichtingen	7.000
3. Voorbereiding en deels uitvoering van de mapping-activiteiten	7.000
4. Input uit de expertmeetings verwerken in POP3 – aanvraag	9.000
Totaal	30.000